

УДК 330.341.1:339.137.2.012.23:338.3

Гнатенко Є.Ю.
аспірант кафедри економіки праці
та розвитку сільських територій
Національного університету біоресурсів
і природокористування України

ДО ПИТАННЯ ТЕОРЕТИЧНОЇ СУТНОСТІ ПРОЦЕСУ ІННОВАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВИРОБНИЦТВА

TO THE QUESTION OF THEORITICAL ESSENCE OF INNOVATIVE PROVIDING OF COMPETITIVENESS OF PRODUCTION

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто наукові підходи вітчизняних та зарубіжних учених до визначення понять «інновація», «інноваційний процес», «конкурентоспроможність» та обґрунтовано зв'язок між ними. Запропоновано авторський підхід до визначення поняття «процес інноваційного забезпечення конкурентоспроможності виробництва».

Ключові слова: інновація, нововведення, процес інноваційного забезпечення, конкурентоспроможність виробництва.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены научные подходы отечественных и зарубежных ученых к определению понятий «инновация», «инновационный процесс», «конкурентоспособность» и обоснована связь между ними. Предложен авторский подход к определению понятия «процесс инновационного обеспечения конкурентоспособности производства».

Ключевые слова: инновации, нововведение, процесс инновационного обеспечения, конкурентоспособность производства.

ANNOTATION

The article discusses the common approaches of Ukrainian and foreign scientists regarding the definition of the concept of "innovations", "innovation process", "competitive" and justified the relationship between these concepts. Proposed the author's approach of defining "the process of innovative providing of competitiveness of production".

Keywords: innovation, novation, the process of innovative ensuring, competitiveness production.

Постановка проблеми. У сучасних умовах господарювання проблема конкурентоспроможності займає одне з визначальних місць у кожній виробничій галузі та макроекономічній політиці в цілому. Насамперед це пов'язано з тим, що розвиток глобалізаційних процесів, зокрема інтеграція виробленої продукції в світовий ринковий простір, вимагає від виробників залучення потужних конкурентних переваг як основного інструменту в суперництві між учасниками ринкової діяльності. Нині найбільш дієвим засобом успішного ведення конкурентоспроможного виробництва, що стане реальною запорукою впевненості у власних конкурентних позиціях на світовому ринку, є інновації. Саме їх використання є ефективною рушійною силою швидкого та динамічного розвитку суспільного виробництва. Такі поняття, як «інновації», «процес інноваційного забезпечення», є нормою в поточній виробничій діяльності кожного підприємця-новатора. Це зумовлює актуальність та необхідність поглибленого вивчення теоре-

тичної сутності інновацій та постійного вдосконалення структурної характеристики системи подібних за значенням понять.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений аналіз теоретичних досліджень поняття «інновації» свідчить про існування масштабної наукової бази, яка сформувалася з праць зарубіжних та вітчизняних учених, серед яких: Ю. Бажан, В. Василенко, П. Друкер, В. Зомбарт, Л. Івашко, М. Калецькі, М. Кісіль, М. Кондратьєв, С. Кузнець, О. Лапко, Д. Лернс, Г. Менш, А. Пересада, П. Саблук, Б. Санто, Д. Стеченко, Б. Твісс, С. Штерн, Й. Шумпетер, Ю. Яковець та ін. Питанню теоретичної сутності процесу інноваційного забезпечення присвячено праці Й. Балабанова, П. Завліна, С. Покропивного, С. Ілляшенка, В. Єрмолаєва, В. Мединського, О. Чуйка.

Щодо теоретичної сутності поняття «конкурентоспроможності», то його досліджували як зарубіжні (М. Портер, Ф. Котлер, П. Друкер, А. Сміт, Б. Райзенберг та ін.), так і вітчизняні вчені (С. Шевельова, І. Долманський, Т. Загорна, В. Шинкаренко, А. Бондаренко, Н. Загородній, Н. Зінченко та ін.).

Дослідженням інноваційного фактору в економічному розвитку та підвищенні конкурентоспроможності виробництва та національної економіки в цілому займалися вітчизняні та зарубіжні вчені, а саме: Л. Антонюк, Ю. Бажал, І. Бондаренко, В. Геєць, І. Гурков, П. Друкер, Б. Йонсон, Дж.М. Кейнс, О. Кузьміна, А. Маршалл, М. Портер, А. Поручник, К. Прахалад, Е. Райнерт, А. Садеков, П. Самуельсон, В. Семиноженко, М. Туган-Барановський, І. Фішер, М. Чумаченко, Й. Шумпетер.

Мета статті полягає у вивченні теоретичної сутності понять «інновації», «інноваційний процес» та «конкурентоспроможність», формуванні теоретичного зв'язку щодо безпосереднього впливу інновацій на конкурентоспроможність виробництва, наданні авторського визначення поняття «процес інноваційного забезпечення конкурентоспроможності виробництва».

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз праць вітчизняних та зарубіжних учених свідчить про багатогранність підходів до

трактування теоретичної сутності таких категорій, як «інновація», «інноваційний процес» та «інноваційна діяльність».

Перші спогади про поняття «інновація» згадуються у філософських збірниках правил господарювання в період до ринкової економіки. Відомо також про фундаментальні вчення епохи Відродження, яка відзначається значним науковим зсуваннями у сфері пізнання чогось нового, що пов'язано із зародженням капіталістичного способу виробництва та успіхами нового світогляду. Ключовий етап економічних вчень та економічної теорії інновацій починається з появою класичної школи політичної економії, де джерелами аналізу стають технологічні нововведення. Основним представником класичної школи є А. Смітт, який стверджував, що організаційним механізмом капіталізму служить не лише ринкова система, а й конкуренція, створена саме шляхом використання нових технологій [19].

Практика інноваційних досліджень існує на протязі багатьох століть, проте лише в ХХ ст. було здійснено глибокі наукові дослідження щодо формування та розвитку теорії інновацій.

Визначним дослідником інновацій є К. Фрімен [29], який уважав, що інновації є центральним фактором під час формування тривалих коливань у всіх сферах економічного життя. Також йому вдалося поєднати інноваційні ідеї з проблемами зайнятості та соціальними аспектами, зокрема обґрунтувати безпосередній зв'язок упровадження нових технологій із процесом залучення висококваліфікованої робочої сили.

Своєю чергою, Й. Шумпетер уперше обґрунтував та систематизував поняття «інновація», увівши його в науковий лексикон. Під інновацією він убаचाє не тільки нововведення (впровадження абсолютно нового елемента), а й повну зміну методів виробництва, нову науково-організаційну комбінацію виробничих чинників, створених підприємцем-новатором [27]. Спільну думку мали Б. Санто [18, с. 83] та Б. Твісс [22, с. 36], указуючи на інновації як на форму суспільно-економічної діяльності, використання якої, за умови орієнтації на економічний результат, призводить до збільшення прибутків. Необхідно відзначити діяльність саме Б. Твісса, який зробив значний внесок у теорію інноватики, підкресливши творчий характер інноваційної діяльності та виявивши чинники, що визначають успіх інновацій (методи оцінки ефективності інноваційних проектів).

Схожими є і дослідження більшості вітчизняних учених [20; 9; 11; 28], які під інновацією вбачають технічні, організаційні, економічні, управлінські зміни, які мають позитивний вплив на виробництво для задоволення певних потреб: одержання прибутку, виходу з кризи, формування стійких конкурентних позицій на ринку.

Більшість американських учених під інновацією розуміють процес комерціалізації вина-

ходу для виробництва продукту, процесу чи блага, яке б у результаті принесло користь [12]. Серед них на особливу увагу заслуговує думка К. Найта [10, с. 11], який трактував інновацій як інтегровану та комплексну виробничу та організаційну систему, спрямовану на впровадження науково-технічної ідеї чи винаходу конкретно в комерційну реальність та господарську діяльність.

Потрібно зазначити, що вчені ототожнюють поняття «інновація» та «нововведення». Цієї думки дотримуються і вітчизняні вчені (у загальному вигляді термін «інновація» можна розшифрувати як «нововведення», тобто введення чогось нового [5; 15; 21]); у зарубіжній літературі інновація теж є синонімом нововведення, тобто запуск у виробництво нового продукту, вираження нового методу або застосування нової форми організації бізнесу [4; 17; 13].

Але, на нашу думку, між цими поняттями існує різниця. Нововведення слід розглядати як процес виникнення, розвитку поширення та впровадження нових фундаментальних досліджень, розробок або експериментальних робіт на підприємстві. Інновація ж являє собою цілеспрямовану діяльність підприємства щодо формування, сприйняття та наступного поширення нововведення. Так, П. Лелон, який чітко поділяє різницю між цими визначеннями, стверджував, що інновація – «це новий вид продукції, метод, технологія», а нововведення – «це впровадження новації в економічний виробничий цикл» [14].

Аналіз наведених визначень свідчить, що існує певний період часу – від виникнення ідеї, створення і розповсюдження нововведення до моменту його використання, – який називають життєвим циклом інновацій. Така послідовність життєвого циклу інновації структурно має розглядатися як інноваційний процес. Ще фундатор інноваційної теорії Й. Шумпетер розглядав інновації в динаміці, тобто як інноваційний процес (виготовлення нового продукту, впровадження та освоєння нового методу) [3]. Й.Т. Балабанов до визначення інноваційного процесу підходить як до цілеспрямованого ланцюга подій із розробки, реалізації та подальшої дифузії [1, с. 100]. Схожої думки дотримуються П. Завлін [8], С. Покропивний [7, с. 232] та І. Білоброва [2, с. 6], які під інноваційним процесом убачають комплекс послідовних робіт, які виникають у часі та просторі, спрямовані на отримання теоретичних знань та створення на їх підставі матеріальних засобів, їх подальшого використання, у тому числі споживання продукту споживачем. Конкретизуючи визначення, запропоновані вищезгаданими вченими, констатуємо, що інноваційний процес являє собою комплекс споріднених між собою дій (стадій, етапів, систем), які об'єднують наукові, технічні, економічні дослідження, в котрих інноваційні елементи є стимулюючими частками, результат діяльності яких вимагає безпе-

ребійних досліджень, випробувань і, нарешті, реалізації результатів їх роботи в комерційне виробництво.

Таким чином, у сучасних умовах глобалізації економіки саме інновації є основою підвищення ефективності виробництва, якості продукції та, як результат, конкурентоспроможності. Саме тому після дослідження поняття «інновація» слід розкрити теоретичну сутність поняття «конкурентоспроможність».

Основоположником поняття «конкурентоспроможність» слід уважати М. Портера, який розглядає його як сукупність певних лідируючих переваг об'єкта господарювання серед аналогічних на ринку [16]. Саме напрацювання цього вченого отримали подальший розвиток у працях як зарубіжних, так і вітчизняних учених. Так, Б.А. Райзенберг [17, с. 162] наголошував, що конкурентоспроможність – це боротьба між будь-якими економічними суб'єктами ринку [18, с. 162], Р. Фатхутдінов розглядав конкурентоспроможність як властивість об'єкта, який характеризується ступенем реального або потенціального задоволення ним конкретної потреби порівняно з аналогічними об'єктами, що є на даному ринку [23, с. 23]. Останнє твердження є досить цікавим, адже воно трактує теорію порівняльних переваг у сучасному вигляді.

Якщо ж розглядати конкурентоспроможність саме виробництва, то цілеспрямованою є думка С. Шевельової, яка вважає, що це його здатність підтримувати стійкі позиції на ринку, функціонувати прибутково, бути привабливим для інвесторів, заслужити добрий імідж серед споживачів та різноманітних суб'єктів господарювання [25]. Українські вчені І. Должанський та Т. Загорна трактують конкурентоспроможність виробництва як здатність виробляти та реалізовувати продукцію швидко, у достатній кількості, за високого технологічного рівня обслуговування й як можливість ефективно розпоряджатися власними та позиковими ресурсами в умовах конкурентного ринку [6].

Ми погоджуємося з думкою В.Г. Шинкаренка і А.С. Бондаренка, які вважають, що конкурентоспроможність виробництва – це динамічна характеристика здібності виробництва адаптуватися до змін зовнішнього середовища і забезпечувати при цьому визначений рівень конкурентних переваг [26, с. 10], повністю розкриваючи пояснення поняття «конкурентоспроможність».

На сьогоднішній день конкуренція є однією з головних складових частин ринкової економіки, ключовою ланкою якої є нові переваги, які переростають в інновації, матеріалізуючи ідеї та знання. Економічні категорії «інновації» та «конкурентоспроможність» пов'язані між собою причинно-наслідковим зв'язком (інновації – причина; конкурентоспроможність – наслідок). Тобто без постійної та стійкої інноваційної підтримки виробництва неможливе забезпечення стійких

конкурентних позицій на ринку. Вперше про важливість впливу інновацій на конкурентоспроможність указав Й. Шумпетер, який уважав конкуренцію як суперництво старого з новим, тобто новою продукцією, технологіями, формами організації [27]. М. Портер, який продовжив розвивати теорію Й. Шумпетера, вказав на важливість розвитку технічного рівня продукції, патентності технологій виробництва і високий професіоналізм персоналу як основних інструментів створення конкурентних переваг [16, с. 171]. Саме дослідження вищезазначених учених заклали фундамент для розвитку наукової думки, спрямованої на вивчення питання впливу інновацій на рівень конкурентоспроможності виробництва. Серед них слід відзначити роботи П. Кругмана, Г. Гроссмана, Е. Хелпмана, Г. Хемела, К. Прахала та ін., які присвячені вивченню та розробці моделей інноваційної економіки, взаємозв'язку інновацій та економічного зростання, а також інноваційної політики, що сприяє економічному розвитку і підвищенню конкурентоспроможності виробництва [24].

Висновки. На підставі опрацьованих наукових праць вітчизняних та закордонних учених розкрито теоретичні засади інноваційного забезпечення конкурентоспроможності виробництва через виокремлення сутності кожного окремо взятого поняття та встановлено логічний зв'язок між ними. Проведено аналіз різносторонніх теорій та тверджень понять «інновація» та «нововведення», зокрема встановлено відмінності між цими поняттями, проаналізовано сутність розуміння поняття «процес інноваційного забезпечення» та підтверджено, що саме поняття «інновації» є основним чинником конкурентоспроможності виробництва.

Проведені дослідження дають нам можливість сформулювати визначення процесу інноваційного забезпечення конкурентоспроможності виробництва як цілеспрямований процес, який включає в себе сучасний комплекс взаємопов'язаних та послідовних дій, націлених на залучення у виробництво комплексу науково-технічних, технологічних та організаційно-економічних інструментів для підвищення якості та унікальності продукції, мінімізації витрат на її виробництво, що, своєю чергою, призведе до збільшення прибутку та забезпечить стійкі конкурентні позиції на ринках.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Балабанов И.Т. Инновационный менеджмент : [учеб. пособ. для вузов] / И.Т. Балабанов. – СПб. : Питер, 2001. – 303 с.
2. Білоброва І.Ю. Удосконалення інноваційного менеджменту на машинобудівному підприємстві : автореф. дис. ... к.е.н. : спец. 08.06.01 / І.Ю. Білоброва. – Хмельницький, 2002. – с. 19.
3. Бубенко П.Т. Наука та інноваційні процеси в Україні / П.Т. Бубенко // Проблеми науки. – 2003. – № 4. – С. 8–12.
4. Гелбрейт Дж. Экономические теории и цели общества / Дж. Гелбрейт ; пер. с англ. – М. : Прогресс, 1979.
5. Гончарова Н.В. Напрями розвитку інтеграційних процесів

- у сфері фінансової підтримки малого підприємництва / Н.В. Гончарова // *Фінанси України*. – 2003. – № 7. – С. 75.
6. Должанський І.З. Конкуренентоспроможність підприємства / І.З. Должанський, Т.О. Загорна. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
 7. Економіка підприємства : [підручник] / За заг. ред. д.е.н., проф. С.Ф. Покропивного. – К. : КНЕУ, 2003. – 608 с.
 8. Завлин П.Н. Инновационный менеджмент : [справ. пособ.] / П.Н. Завлин [и др.]. – СПб. : Наука, 1997. – 560 с.
 9. Івашко Л.М. Інновації в економіці: історія та сучасність / Л.М. Івашко // *Інвестиції: практика та досвід*. – 2009. – № 11. – С. 7–8.
 10. Краснокутська Н.В. Інноваційний менеджмент : [навч. посіб.] / Н.В. Краснокутська. – К. : КНЕУ, 2003. – 504 с.
 11. Лапко О. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання : [монографія] / О. Лапко. – К. : Інститут економічного працевлаштування НАН України, 1999. – 253 с.
 12. Луковцева А.К. Інновації як фактор модернізації економіки / А.К. Луковцева // *Економіка и управление*. – 2011. – № 5(67). – С. 54.
 13. Макконнелли К.Р. Экономикс: принципы и политика / К.Р. Макконнелли, С.Л. Брю. – М. : ИНФРА-М, 2003. – 972 с.
 14. Мировоззренческая парадигма в философии: экзистенциальный аспект : [монографія] / Под ред. П. Лелона. – М. : ВГИПУ, 2006. – 99 с.
 15. Моторняк У.І. Інноваційний процес в перехідній економіці України (методологічні питання становлення та розвитку) : автореф. дис. ... канд. екон. наук / У.І. Моторняк. – Львів, 2000. – 20 с.
 16. Портер М. Конкуренція : [учеб. пособ.] / М. Портер ; ред. Л.В. Заблоцкий. – СПб. : Вильямс, 2010. – 592 с.
 17. Райзенберг Б.А. Современный экономический словарь / Б.А. Райзенберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. – М. : ИНФРА-М, 1998. – 479 с.
 18. Санто Б. Инновация как средство экономического развития / Б. Санто. – М. : Прогресс, 1990. – 296 с.
 19. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит ; пер. с англ. – М. : ЭКСМО, 2007. – 960 с.
 20. Степова С.В. Економічні аспекти активізації інноваційної діяльності підприємств АПК / С.В. Степова // *Економіка АПК*. – 2010. – № 23. – С. 11–17.
 21. Тацуно Ш. Стратегия – технополисы / Ш. Тацуно ; пер. с англ. – М. : Прогресс, 1989. – 344 с.
 22. Твисс Б. Управления научно-технологическими нововведениями / Б. Твисс. – М. : Экономика, 1989. – 271 с.
 23. Фатхутдинов Р.А. Управление конкурентоспособностью организации : [учеб. пособ.] / Р.А. Фатхутдинов. – М. : Эксмо, 2004. – 544 с.
 24. Швандар К.В. Международная конкурентоспособность: трансформация понятия, критерии оценки, практические результаты / К.В. Швандар // *Вестник Московского университета. Серия 6. Экономика*. – 2008. – № 2. – С. 58–72.
 25. Шевельова С.О. Конкуренентоспроможність молочного під комплексу : [монографія] / С.О. Шевельова. – Тернопіль : Збруч, 2001. – 408 с.
 26. Шинкаренко В.Г. Управление конкурентоспособностью предприятия / В.Г. Шинкаренко, А.С. Бондаренко. – Харьков : ХНАДУ, 2003. – 186 с.
 27. Шумпетер Й. Теория экономического развития (Исследования предпринимательской прибыли, капитала и цикла конъюнктуры) / Й. Шумпетер ; пер. с нем. – М. : Прогресс, 1982. – 116 с.
 28. Яковец О.В. Глобальные экономические трансформации XXI века / О.В. Яковец. – М. : Мысль, 2011. – 382 с.
 29. Freeman C. Technological Infrastructure and International Competitiveness: Репринт оригинальной статьи для конференции Глобеликс [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://redisist.ie.ufrj.br/>.